

Státní okresní archiv Klatovy

Cech koželuhů Horažďovice

1739–1859 (1879)

Inventář

EL NAD č.: 2180

AP č.: 568

Eva Havlovičová

Klatovy 2015

OBSAH

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu	5
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky	6
Seznam použitých pramenů a literatury	7

Přílohy:

Seznam použitých zkratk	8
-------------------------	---

Inventární seznam	9
--------------------------	----------

I. Vývoj původce archiválií

Se zakládáním měst ve 13. století úzce souvisel rozvoj řemesel. Zpočátku to byla základní řemesla (např. řezníci, mlynáři, pekaři, sladovníci, ševci, krejčí, hrnčíři, kováři atd.). Postupem času docházelo k různým specializacím a vzniku řady nových řemeslných oborů.

Řemeslníci zakládali bratrstva, která měla náboženský, charitativní i reprezentativní účel. Členové se společně účastnili mší, slavností, pohřbů. Starali se o přestárlé, zchudlé nebo nemocné mistry, podporovali vdovy a sirotky svých bývalých členů. Postupně se bratrstva více soustředila na hospodářské zájmy jednotlivých řemesel. Od 14. století začaly vznikat cechy, jejichž vrchol nastal v 15. a 16. století.

Cech představoval společenstvo řemeslníků stejného či příbuzného oboru, které hájilo práva a zájmy svých členů. Jejich heslem bylo „Amor et paritas“ (Láska a rovnost). Cechy byly podřízeny městské správě, ale současně se řídily svými vlastními právními pravidly, tzv. cechovními artikulemi či statuty. V čele cechu stál cechmistr spolu se staršími spolumistry, kteří byli voleni na cechovních shromážděních. Cechovní majetek se ukládal do cechovní pokladnice (zvané klenot či matka), která byla ozdobena cechovním znakem. Pokladnice zároveň sloužila pro ukládání cechovních artikulí a privilegií, pečetidla, cechovního archivu, písemností mistrů i tovaryšů. Příjmy cechu pocházely z různých poplatků (např. za cechovní schůze, za materiál na zhotovení mistrovského kusu, za zápis do register) a z vybraných pokut. Cechy jako organizace dohlížely na kvalitu i kvantitu výrobků, nákup surovin pro výrobu, přísně kontrolovaly dodržení pracovních postupů a určovaly cenu zboží, výši mzdy pro tovaryše, jejich pracovní dobu i nárok na volno. Zajišťovaly výchovu a vzdělání učedníků i tovaryšů, určovaly jejich počet, zakazovaly překupnictví, nekalou soutěž a měly pod kontrolou přijímání nových mistrů.

Obranou cechu před konkurencí byla výsada mílového práva (na míli od města (cca 9 km) nesměl žádný řemeslník vyrábět ani prodávat své výrobky) a cechovní přímus (řemeslo mohlo být vykonáváno, až na pár výjimek, jen v rámci cechu).

Od 17. století dochází k postupnému úpadku celé cechovní soustavy. Ve století 18. začala do cechovního zřízení zasahovat státní moc. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, to se ale příliš nedodržovalo. Důležitým krokem ze strany státu byl Generální cechovní patent pro české země, vydán Karlem VI. 16. listopadu 1731, který nařizoval předložení všech cechovních statut panovníkovi, obecně upravil pracovní podmínky tovaryšů, vymezil postavení mistrů vůči tovaryšům a učedníkům, omezil dosavadní pravomoc a privilegia cechů. Současně byl zřízen úřad cechovního inspektora, který na činnost cechů dohlížel a účastnil se jejich zasedání. Nakonec 5. ledna 1739 byly vydány Generální cechovní artikule, které všechny cechovní předpisy sjednotily. Díky tomu došlo ze strany státu k účinné kontrole a ovlivňování řemeslné výroby.

V 60. a 80. letech 18. století v důsledku rozvoje a zavádění manufakturní výroby došlo k rušení některých cechů. V roce 1765 byl vydán dekret, který opravňoval tovaryše vykonávat řemeslo i bez cechovní příslušnosti, a v roce 1776 došlo k vyhlášení „svobody obchodu a výroby“.

Poslední tečku za cechovní soustavou učinil císař František Josef I. svým císařským patentem č. 227 ř. z., kterým 20. prosince 1859 vydal živnostenský řád s účinností od 1. května 1860. Tento patent sjednotil a uzákonil provozování řemesel i obchodu a všechny dosud platné předpisy byly prohlášeny za zrušené. Tímto řádem byly cechy zrušeny a namísto nich nastoupila živnostenská společenstva, která navázala na činnost cechů i na jejich tradice.

Největší rozmach řemesla v Horažďovicích nastal v 15. století a opětovně v 17. a 18. století. Berní rula z roku 1654 nám přibližuje rozdělení řemeslníků v Horažďovicích a přilehlých vsích takto: 11 řezníků; 13 pekařů; 9 hrnčírů; 8 krejčích; 5 kovářů; 5 ševců; 4 punčocháři; 3 sládci; 3 soukeníci; 2 mydláři; 2 kožešníci; 2 uzdaři; 2 lazebníci; 2 kloboučníci; 2 zámečníci. Po jednom mistrovi bylo zastoupeno řemeslo bečvářů, provazníků, truhlářů, koželuhů, mošnářů a zedníků. Řemeslníci své výrobky či zboží prodávali na trzích a jarmarcích v Horažďovicích i širokém okolí. Stejně jako i v jiných městech, tak také v Horažďovicích existovala přímo vyhrazená místa pro určitá řemesla. V ulici za kostelem byly masné krámy, na náměstí krámy chlebové, v Zelené ulici (dnes Prácheňské) probíhal prodej zeleniny a trhy dobytka se odehrávaly v Trhové ulici.

Podle soupisu cechů z roku 1739 (součást AF Cech řezníků Horažďovice, EL NAD 2188, inv. č. 14), který byl sepsán na základě vydaných generálních cechovních artikulí, bylo ve městě a v okolí 7 mistrů koželuhů.

Koželuzi zpracovávali kůže na usně. Jejich dílny se většinou nacházely na okrajích měst u vodního zdroje, který byl pro jejich výrobu nezbytný. Celý výrobní proces se dá rozdělit na několik etap. Čerstvě stažené kůže bylo třeba usušit nebo konzervovat pomocí soli, aby se nekazily. Pak se máčely v námoku, přitom byla sůl a ostatní nečistoty odstraněny. Opětovně se kůže propláchly čistou vodou a následovalo loužení, kdy kůže nabobtnala a uvolnila chlupy, které se poté pomocí koželužského nože snáze odstranily. K loužení se používala moč, pro její zápach se koželuhům také říkalo smradňáři. Vzniklá holina se dále zbavila zbytků vaziva a svalů (tzv. mizdření) a tzv. omykáním se odstranily zbytky kořínků chlupů. Následovalo štípání, kdy se kůže zarovnávala, aby byla všude stejně silná. Pak se kůže pomocí tříslovin z kůry stromů nebo z rostlin činily. Nakonec se ždímalý, barvily, olejovaly, sušily, leštily, žehlily a až poté se použily na výrobu např. bot, kabátů, sedel, řemenů a jiných kožených výrobků.

Počátek existence cechu nelze nijak doložit. Je zřejmé, že mistři koželuzi provozovali své řemeslo v Horažďovicích již od počátku rozvoje města, ale doklad o jejich existenci nám přináší až zápis v berní rule v polovině 17. století, kde je zaznamenán jeden koželužský mistr. Ovšem podle dochovaného soupisu cechů z roku 1739 víme, že v Horažďovicích provozovalo své řemeslo už 7 mistrů koželuhů.

Cech jako samostatný existoval až do změn v roce 1859, kdy dle živnostenského řádu z 20. prosince 1859, s účinností od 1. května 1860, byly také v Horažďovicích založeny živnostenské spolky a cechovní soustava byla zrušena. Podle zápisů v dochovaných knihách je zřejmé, že cech nesl svůj název až do roku 1868, kdy se v zápisech objevuje název počestný spolek řemesla koželužského.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Cechovní písemnosti podle zaběhnutého zvyku byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou měl na starost zvolený cechmistr. Tento stav určitě trval do roku 1860. Po vzniku živnostenských spolků, jako nástupnických organizací lze předpokládat, že písemnosti zůstaly v rukou posledních cechmistrů a odtud se dostaly do městského muzea.

K předání cechovních archiválií z Městského muzea v Horažďovicích do Státního okresního archivu Klatovy došlo 15. července 1998 pod př. č. 146/98. Z fyzického předání archiválií archivu byly vyjmuty artikule cechu pekařského (1724), artikule tovaryšů cechu hrnčírského (1585), potvrzení artikulí cechu soukenického Václavem Švihovským z Rýzmburka (1586), generální cechovní artikule (1739), výkaz cechů (1739), potvrzení výsady na vaření piva a děláni sladu (1532). Na základě reversu čj. 588/98 ze 4. září 1998 byly tyto archiválie na trvalou zápůjčku ponechány v muzeu. Dne 15. října 2003 byla trvalá zápůjčka zrušena a archiválie byly předány do Státního okresního archivu Klatovy. Veškeré

cechovní archiválie byly až do roku 2013 evidovány jako jeden AF Cechy Horažďovice, EL NAD 1877.

Žádné další záznamy zachycující pohyb, ztrátu či případnou skartaci daného archivního fondu se ve Státním okresním archivu Klatovy nenacházejí.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Dochované archiválie zachycují časové období 1739–1859 (1879). Nejstarší archiválií jsou cechovní artikule (1739), nejmladší záznamy nalezneme v knize příjmů a výdajů (zápisy do 1879).

Archiválie jsou psány v češtině, jedná se o 4 úřední knihy a 1 karton. Čitelnost je dobrá, po fyzické stránce jsou archiválie poškozeny prachem, hmyzem a potrhané (viz inventární seznam). Úplnost fondu je torzovitá. Při inventarizaci nebyla provedena vnitřní skartace a nebylo použito žádné pořádací schéma. Jednotlivé archiválie jsou řazeny dle typu evidenčních jednotek a současně chronologicky. Rozsah archivního fondu po zpracování činí 0,20 bm. Tvoří jej 12 inventárních čísel.

V Městském muzeu Horažďovicích byl cechovní materiál částečně roztříděn, popsán a opatřen signaturou pracovníkem muzea Karlem Němcem. V muzejních sbírkách i nadále zůstaly některé cechovní archiválie a exponáty. Jsou to hlavně pečtidla (hrnčírů 1629, ševců 1588, tkalců 1710, zámečníků 1644, soukeníků, pekařů, mlynářů 1716, sladovníků 1543, zedníků, krejčích), cechovní prapory a matky pokladnice.

Původní AF Cechy Horažďovice EL NAD 1877, kde byly zařazeny všechny cechy z Horažďovic, byl přejmenován na AF Cech hrnčírů Horažďovice a prostřednictvím vnitřních změn z něho bylo dále vyčleněno 18 samostatných archivních fondů. AF Cech koželuhů Horažďovice, EL NAD 2180, vznikl vnitřní změnou č. 4/1877 z 13. června 2013, čj. SOAP/040-0475/2013.

Tovaryšské listy obsahující veduty jsou evidovány jako samostatné inventární číslo pro lepší podchycení výskytu vedut na archivním materiálu v SOKA Klatovy. Všechny tři exempláře jsou velmi potrhané, vhodné k restaurování.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Z ročních výkazů příjmů (za vyučenou a složení mistrovských zkoušek) a výdajů (platba inspektorovi, za poštu, vypracování účetní zprávy a běžné provozní výdaje), lze také zjistit jména a počet členů cechu (inv. č. 3,4).

Dochované cechovní protokoly (inv. č. 1,2) nám přibližují průběh cechovní schůze. Při těchto shromážděních byly řešeny otázky přijetí nových mistrů, nových učedníků a tovaryšů do učení. Také případné nespokojenosti členů cechu a došlá nařízení, vyhlášky apod. z nadřízených organizací. Bylo zde také rozhodováno o pomoci zchudlým členům nebo vdovám, o účasti na pohřbech nebo různých slavnostech.

Na některých mistrovských listech (inv. č. 10) se dochoval otisk cechovní pečeti červeným voskem nebo pod papírovým krytem. V pečetním poli je královská koruna, pod ní válec, vedle z každé strany dva štítonoši, dvouocasí lvi držící zkřížené koželužské kopy a letopočet 1739. Opis oddělen linkou: PECZET RZEMESLA KOZELUSKEHO MĚSTA HORAZDOVITZ. Okraj pečeti lemován perlovcem.

V soupisu cechů z roku 1739 (viz kapitola I. úvodu) se nachází přitištěná pečeť koželuhů pod papírovým krytem. Jedná se o jiný otisk, než které se nacházejí na mistrovských listech. Ve středu pečeti je rozkvetlá růže, pod ní dvě zkřížené koželužské kopy. Opis oddělen linkou je nečitelný.

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Inventarizaci archivního fondu spolu s vypracováním inventáře provedla v roce 2015 ve Státním okresním archivu Klatovy archivářka Eva Havlovičová.

Klatovy 15. 7. 2015

.....
Eva Havlovičová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

SOkA Klatovy. *Archiv města Horažďovice*, EL NAD 766, kar 23, inv. č. 705, katalogové č. 2120, 2121, 2125, 2126.

SOkA Klatovy. *Cech řezníků Horažďovice*, EL NAD 2188, inv. č. 14

Literatura

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan, DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. Praha : Lidové noviny, 2005. ISBN 80-7106-709-1.

NĚMEC, Karel. *Dějiny města Horažďovic*. Horažďovice : Okrašlovací spolek v Horažďovicích, 1936.

Odkazy předků. Sborník vydaný ke 100. výročí založení Městského muzea v Horažďovicích. Horažďovice : Městský úřad Horažďovice, 1998.

ŠIMON, Eduard. *Horažďovice proměny města 1292-1992*. Horažďovice : Městské kulturní středisko a MěstNV v Horažďovicích, 1990. ISBN 80-900062-3-X.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (1526–1620)*. Praha : Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratk

AF	archivní fond
AP	archivní pomůcka
čj.	číslo jednací
č. př.	číslo přírůstkové
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
ev. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
ř. z.	říšský zákoník
sign.	signatura
SOAP	Státní oblastní archiv v Plzni
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
I. Úřední knihy			
1	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků)</p> <p>Čes., 21,5 x 34,2 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy (zachované jen části), svázána šňůrkou, poškozená prachem, od hmyzu a potrhaná</p> <p><i>Dřívější sign. A XIV I2</i></p>	1778–1819	ukn1
2	<p>Kniha cechovních protokolů (protokoly z jednání, zápisy o přijetí nových mistrů, tovaryšů a učedníků)</p> <p>Čes., 23 x 36 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem, od hmyzu a potrhaná</p> <p><i>Dřívější sign. A XIV I4</i></p>	1819–1847 (1865)	ukn2
3	<p>Kniha počtů řemesla koželužského</p> <p>Čes., 24,9 x 39,1 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem</p> <p><i>Dřívější sign. A XIV I3</i></p>	1787–1825	ukn3
4	<p>Kniha příjmů a výdajů řemesla koželužského (seznamy mistrů s vybranými poplatky)</p> <p>Čes., 24,8 x 39 cm, vazba lepenková s koženým hřbetem a rohy, poškozená prachem a potrhaná</p> <p><i>Dřívější sign. A XIV I5</i></p>	1825–1843 (1879)	ukn4
II. Spisy			
5	<p>Artikule cechu tkalcovského v Horažďovicích (rukou psaný koncept s vepsanými poznámkami a úpravami)</p> <p><i>Dřívější sign. A XIV II</i></p>	1739	kar1

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
6	Stížnost Jáchyma Heršla, koželuha z Rabí na koželužský cech a magistrát v Horažďovicích <i>Dřívější sign. A XIV I30 a, b</i>	1779	kar1
7	Žádost koželuha Josefa Skály z Horažďovic o udělení mistrovského práva pro svého syna <i>Dřívější sign. A XIV I77 a</i>	1816	kar1
8	Účet za pořízení cechovního přikrovu <i>Dřívější sign. A XIV I9</i>	[1840]–[1850]	kar1
9	Zápis cechovní schůze z 29. listopadu 1846 s ročním výkazem příjmů a vydání <i>Dřívější sign. A XIV I12</i>	1846	kar1
10	Mistrovské listy	1778–1833	kar1
11	Tovaryšské listy s vedutami 1815, květen 30., Třebíč Tovaryšský list Franze Frenzla z Horažďovic vydaný cechem koželuhů v Třebíči (veduta Brna). Orig. papír, 40,7 x 34,9 cm, německy, pečeť cechu přitištěná <i>Dřívější sign. A XIV I23 b</i> 1819, září 18., Praha Tovaryšský list Josefa Lasny z Horažďovic vydaný cechem koželuhů v Praze (veduta Prahy). Orig. papír, 41,1 x 34,6 cm, německy <i>Dřívější sign. A XIV I47</i> 1822, červen 13., Praha Tovaryšský list Josefa Heymanna z Hor Stříbrných vydaný cechem koželuhů v Praze (veduta Prahy). Orig. papír, 41,1 x 34,6 cm, německy, pečeť cechu přitištěná <i>Dřívější sign. A XIV I29 c</i>	1815–1822	kar1
12	Vysvědčení, výuční a tovaryšské listy	1774-1859 (1868)	kar1

Název archivní pomůcky:	Cech koželuhů Horažďovice
Značka archivního fondu:	CK Horažďovice
Časové rozmezí:	1739–1859 (1879)
Počet evidenčních jednotek:	5 (4 úřední knihy, 1 karton)
Počet inventárních jednotek:	12
Rozsah v bm:	0,20
Stav ke dni:	15. 7. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Eva Havlovičová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Eva Havlovičová
Počet stran:	12
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Pavel Havlovič

dne 15. 7. 2015 – čj. SOAP/040-0555/2015